

TEZİN ÖZETİ

Bu tezin temel amacı, liberalizmin ve kapitalizmin girdiği krizlere bir cevap olarak doğan neoliberalizmin bir iktidar modeli olarak benimsediği "yönetimselliği" (governmentality), "öznellik" kavramı üzerinden analiz etmektir.

Bunun için, öncelikle, Pierre Dardot ve Christian Laval'ın *Dünyanın Yeni Akli-Neoliberal Toplum Üzerine Deneme* adlı eserlerinden yola çıkarak neoliberalizmi "yönetimin sınırları" sorunsalı üzerinden "özel türde müdahaleci bir iktidar modeli" olarak ele alacağım. Ayrıca, David Harvey'in *Neoliberalizmin Kısa Tarihi* adlı eserinden faydalanarak dünya çapında rekabet, bireysel girişim, serbest ticaret ve özgürlük gibi normlarla işlev gören ekonomik dinamiklere, hangi siyasi amaçların ilintilendirildiğini belirleyeceğim.

Daha sonra, Foucault'nun *Güvenlik, Toprak, Nüfus* başlıklı 1977-78 tarihli ve *Biyopolitikanın Doğuşu* başlıklı 1978-79 tarihli Collège de France derslerinde izlediği yolla yönetimselliğin soybilimsel bir analizini yaparak yönetimselliği "temel hedefi nüfus, baskın bilgi biçimi ekonomi politik, temel teknik aracı da güvenlik düzenekleri olan" 'bir iktidar modeli olarak belirleyeceğim. Foucault'ya göre 18 yy'de keşfedilmiş olan bir iktidar modeli olarak,

"hükümlerlik, disiplin ve yönetimsel irade" arasındaki bir üçgen gibi düşünülebilecek şekilde fonksiyon gösteren yönetimselliğin merkezinde "öznellik" kavramı yatar. Neoliberal yönetimselliğin başlıca stratejisi ve tekniği, "başkalarının muhtemel eylem alanını yapılandırmaktır". Bu bağlamda homo economicus, kişiyi iktidara tabi tutan, hesap yapan ve varlığı ekonomikleştirilmiş bir ekonomik-özne olarak iktidar ile insan arasında bir ara yüz gibi faaliyet gösterir ve insanı yönetilebilir yapar. Homo economicus, neoliberalizmin ürettiği özel türde rasyonalitenin öznellik üzerinden iktidara bağlanmasını sağlar. Bu rasyonalitenin ve disiplinin en önemli veçhesi, neoliberalizmin, şirket olarak faaliyet gösteren insan modelini ve piyasa ekonomisinin kurallarını, ekonomik olmayan alana yani toplumsal alana da yaymasıdır. Şirket olarak faaliyet gösteren insan tek bir özne olmaktan çıkıp, özel hayatında, aile ilişkilerinde, iş hayatında, sosyal faaliyetlerinde, hobilerinde ve arkadaşlıklarında farklı küçük şirketçikler ve girişimler olarak eylem göstermeye başlar. Bu durum, neoliberal öznenin psikik olarak bölünmesinin ve parçalanmasının hem sebebi hem de sonucudur.

Yönetimselliği bir rejim olarak inceledikten sonra neoliberal öznenin nasıl kurulduğunu, Foucault'nun öznel deneyim biçimlerinin sorunsallaştırmalar yoluyla geliştirilen ve dönüştürülen pratikler olduğu anlayışı çerçevesinde açıklayacağım. Foucault, sorunsallaştırmayı "herhangi

¹ Foucault, M. (2013) *Güvenlik, toprak, nüfus, Collège de France dersleri 1977-1978* (F. Taylan, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss: 97-98.

bir şeyi doğru ve yanlış oyununa sokan ve onu bir düşünce nesnesi (ister ahlaki düşünce, ister bilimsel bilgi, isterse siyasi analiz vb. biçimde olsun) olarak kuran söylemsel ve söylemsel olmayan pratikler bütünü" olarak tanımlar. ¹ Burada kastedilen "doğru ve yanlış oyunu" ya da "hakikat oyunu", sorunsallaştırılan şey hakkında belirli hakikatlerin üretilmesi için kullanılan kurallar bütünüdür. Tezin bu kısmında Foucault'nun çalışmalarından yola çıkarak ve bilgi-iktidar-etik eksenli bir sorunsallaştırma yöntemini kullanarak neoliberal özneyi bir *girişimci özne* olarak bilgi ve etik eksenlerinde iktidara bağlayan dinamik ve mekanizmaları ele alacağım. Bu çalışmam Foucault'nun, "...bireyi kategorize ederek, bireyselliğiyle belirleyerek, kimliğine bağlayarak, ona hem kendisinin hem de başkalarının onda tanımak zorunda olduğu bir hakikat yasası dayatarak doğrudan gündelik yaşama müdahale eden,bireyleri özne yapan iktidar" ² anlayışına hizmet eden rasyonaliteleri analiz etmeyi de kapsayacaktır. Bu rasyonaliteyi incelemenin en iyi yolu insanda belirli bir insan doğasını varsayan iktidar modelleri ile bu iktidar modellerinin ilişkisini anlamak ve neoliberalizmin insanda hangi *a priori* özellikleri varsayarak bunları tekrar tekrar ürettiğine odaklanmaktır. Bunun için öncelikle, Freud'un *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd* ³ ile Melanie Klein'in *Haset ve Şükran* ² eserlerinde ele aldıkları bazı teori ve bulgulara da başvurarak, neoliberal yönetimselliğin insanın bilinç ve bilinç dışı yapısında nelere temas ederek bunları nasıl tetiklediğini ve insanın tam da gerek neoliberalizm gerek daha önceki hükümler gibi iktidar modelleri tarafından üretilen psikik bölünmesinden nasıl faydalandığını ele alacağım. Bu bölünme ayrıca hem insanların dünya ile kurduğu ilişkiyi hem de kendi içlerinden dünyaya yansıttıkları parçalarla dolu olan dünyayı nasıl bir iktidar zemini haline getirdiklerini açıklamakta önemli adımlar atmamızı sağlar. Bu çalışmanın amacı insana belirli bir *a priori* öz veya doğa atfetmek değil, tarihsel olarak üretilmiş olan insan bilincinin ve bilinç dışına ait yapıların tam da içinde buldukları dünya ve nesnelere ile kurdukları ilişkilerle belirlenen mekanizmalar üzerinden çalıştığını anlamak ve bu mekanizmaların belirli iktidar modelleri çerçevesinde nasıl işlediğini ve kullanıldığını göstermektir. Bunu takiben Nikolas Rose'un *Governing The Soul* ⁵ ve *Inventing Ourselves* ³ yapıtlarından faydalanarak yönetimselliğin veçheleri olan *rasyonaliteler (düşünce şekilleri ve hakikati anlama yolları) ve teknolojilerin (kişiler, kurumlar, teknikler, araçlar)* ⁴ iyi bir örneği olan 'psi' disiplinlerinin ⁵ bir yönetimsellik aygıtı olarak tam da bu bölünmüşlükler üzerinden ve bu bölünmüşlüğün yol açtığı gerilimleri "tedavi etmek amacıyla" insanları yönetmek ve iktidara uyumlamak üzere nasıl kullanıldığını ele alacağım.

¹ Foucault, M. (2011). *Özne ve iktidar* (I. Ergüden, O. Akinhay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı, s. 87.

² Foucault, M. (2011). *Özne ve iktidar* (I. Ergüden, O. Akinhay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı, s. 63 ³ Freud, S. (2011). *Haz ilkesinin ötesinde ben ve id* (A. Babaoğlu, Çev.) İstanbul: Metis.

² Klein, M. (2014). *Haset ve şükran* (O. Koçak, Y. Erten, Çev.) İstanbul: Metis. ⁵

Rose, N. (1999). *Governing the soul*. New York: Free Association Books.

³ Rose, N. (1998). *Inventing our selves*. Cambridge University Press.

⁴ Miller ve Rose (2008). *Governing the present*. Cambridge: Polity Press.

⁵ psikoloji, psikiyatri, psikoterapi ve psikanaliz- bundan böyle 'psi' disiplinleri olarak anılacaktır

Neoliberal öznenin nasıl yönetildiği sorusu tezimin ana sorularından biridir. Gerek psişik olarak gerekse de ekonomik ve öznel olarak bölünmüş ve yabancılaşmış özneler tam da bu bölünmüşlükleri üzerinden çeşitli tekniklerle yönetilebilir hale gelirler. Neoliberal özne herşeyden önce tüketici ve üretici özne olarak bölünmüştür. Üretici özne ise tıpkı 'psi' disiplinlerinin insan üzerindeki söz söyleme otoritesi gibi bir otoriteye sahip olan "yönetim biliminin" bir nesnesi haline gelmiştir. Yönetim bilimi esasen, derin bir kopukluğu, yabancılaşmayı ve kapitalist üretim ve iktidar ilişkilerinin yol açtığı müthiş iktidarsızlaştırmayı maskeleyen, sermayedar-yönetici-çalışan üçlüsü arasındaki çıkar çatışmalarının su üzerine çıkmasını engellemek ve üretici özne olarak insanların yaşadıkları mutsuzlukları kendi performans ve uyum sorunları olarak sorunsallaştırmalarını sağlamak için kullanılan teknik ve stratejiler bütünüdür. "Kendini gerçekleştirme", "bireysel başarı", "ekonomik bağımsızlık" gibi hedefler peşinde koşan neoliberal özneler, tam da bu öznel amaçları üzerinden yönetim biliminin ve şirketselliğin bir nesnesi haline dönüşürler. Bu durumun iki örneği olarak, neoliberal politikalar çerçevesinde saptırılmış feminizm ve bir neoliberal pratik olarak finansal özgürlük söylemini de detaylı olarak ele alacağım.

Özetle, "bilgi-iktidar-etik" ekseninde ele alındığında, neoliberal yönetimselliğin dayattığı "hakikat" ve "doğru-yanlış oyunu" nedir, yönetimsellik bir iktidar modeli olarak kendinin ve başkalarının yönetimini nasıl sağlar ve tüm bunlar insanın kendi kendisini bir etik özne olarak kurmasında nasıl bir rol oynar, neoliberal yönetimsellik özgürlükleri nasıl kullanır, bu özgürlüğün Foucault'nun ele aldığı anlamda "*bir özgürlük pratiği olarak kendilik kaygısı etiğinden farkı nedir*" soruları tezimin ana sorularıdır.